

Вилеи ЗМАЈЕВИ

- српска митологија -

Описали, илустровали, приредили и опремили
Миленко Бодирогих, Милош Вујановић и Драган Бибин

ОРФЕЛИН
ИЗДАВАШТВО

ВИЛЕ

(ѿсвѣти... ѿмисхо...)

Читѣаоче,
од овоѣ ѿрензѣтка
торамо биѣи ѿсебно
ѿажљиви, ѿрибрани
и ѿмисхи, јер улази то
у свѣти ѿудљивих и
флуидних биѣа и сваки
наш не тар и не ѿажња,
свака наша лако мисленостѣ,
на коју сто навикли у
убодучајеном свѣту, сакриће
ѿонеку леѿоѿту, шум или
драгоцен тирис ових стѣво-
рена. Улази то у не ѿре ѿледне,
ѿиатне шуме и стѣуѣа то на
осунчане ѿроѿланке, ѿлива то и
ѿиѿѿо мѣт и дивљѣт водама извора, река,
језера и једноѣ тора, корача то ѿроцвалѣт
лива да та и ѿа ѿи ѿа ѿи та и ѿра ѿи то ѿловидбу
облака над ѿи та. Улази то у вилински свѣти, свѣти слободан
од две најѿеже ѿужностѣи — ѿужностѣи стрѣи, којој
ѿодлежу ѿуди, и ѿужностѣи вечностѣи, на коју су
осуѣени боѿови. А сада, само ѿмисхо и оба зриво!
Крочиће то у свѣти леѿих и слободних биѣа.

КАКО СЕ РАЂАЈУ ВИЛЕ

К

ао што су слободне од усуда смрти или бескрајне вечности, тако су виле ослобођене и од монотоније једноличног настајања – оне могу да се роде како хоће.

Најчешћи и вилама најдражи облик рођења јесте једноставно израстање на дрвету, било оно зимзелено или листопадно. Као дрво на коме се рађају виле био је познат један брест из околине Шида, у Срему, потом једна стара врба израсла над извором Добровске воде, у близини Ресна, као и чувени бор краља Милутина из Неродимља, док га из корена није извалила олуја у јуну 1932. године. На Златибору, где су борови због своје златасте коре особито лепо, врло често у младим шишаркама овог дрвећа запупе и мале виле. Такве шишарке наликују на минијатурне, у тамнозелене пелене чврсто повијене бебе, и то на онај данас заборављен начин, познат нашим бакама, када дете, ушушкано и повијено, наликује штруци хлеба.

Овакве бебе виле, израсле на дрвећу, уместо млеком хране се росом, а када желе да утону у сан оне замоле ветар да им зиба биљну колевку.

Златиборске бебе-виле шишарке све раде заједно: када спавају – све спавају, када су будне – све су будне, а када нема ветра да их љуљушка – све зајлачу у исти мах.

ВИЛИНСКИ ПОСЛОВИ

ма нечег дубоко противречног у људској природи. Она, људска природа, као да нас непрестано тера да је се одричемо и кроз то одрицање да је, на најболнији начин, управо потврђујемо.

Тако су људи, сасвим извесно, смртни, али откако је света и века човек то не жели да призна. Као да је смрт нешто друго, застрашујуће, а не део самог живота. Смртним људима највећа је жеља да буду бесмртни, али ако једном неки невољник, страпан невољник, међу људским створовима стекне бесмртност, његова једина жеља биће – да умре.

Слично је и са људским односом према раду. За људе, рад је ропски, он је мука и зној, проклетство живота, а предмет њиховог маштања је неко блажено време уживања и нека земља дембелија. Ако икада дође неко такво време, у некој таквој земљи, прво што ће људи пожелети јесте – да раде.

Ипак, било је неких мудрих људи који су мислили да је сва људска лепота у тој противречности, у томе што

човек увек тежи другачијем, да буде оно што није. Неки други, не мање мудри, тврдили су управо супротно: сва ругоба и зло овог света – а неким чудом на овом свету зло чине само људи – долази из те противречности која човеку брани да буде оно што јесте, да се спозна и помири са светом.

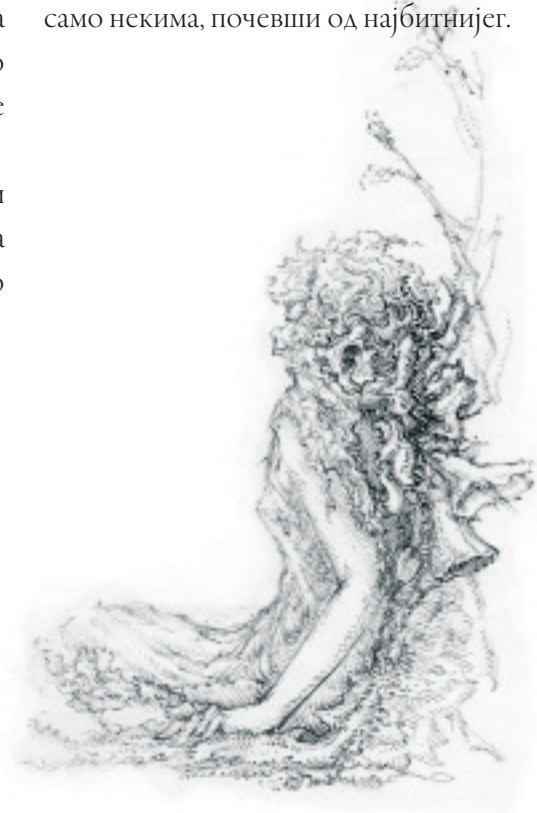
Тако је то са људима!

А како је са вилама?

Оне, ако се сећате, нису ни смртне, ни бесмртне! Виле живе док им не досади и тако избегавају људско проклетство смртности и божанско проклетство вечности.

А да ли виле раде?

И те како! Оне су све друго само не лепе лењивице. Виле раде као што дишу, неупитно, и ти их послови управо и чине вилама. Списак вилинских послова подугачак је, а ми ћемо се овде позабавити само некима, почевши од најбитнијег.

ИГРАЊЕ

Омиљен вилински посао је играње у колу. Оне игра воле, као што воле све своје послове, и у њој су неуморне. Обично бирају лепа места, испод неког разгранатог и моћног дрвета, и ту играју читаве ноћи. Има много таквих места и сва се она зову вилинска или виља кола. Постоји тако, још увек, Виље коло код Крушевца и код Власотинаца, Вилино коло код Куршумлије и код Иванграда, а Вилије коло у Беранама. Једно од таквих вилинских кола, између Враћа и Ђустендила, наведено је и у Берлинском уговору као граница између Бугарске и Србије. Најлепше Вилино коло налази се у Кључ планини: око двадесетак лаката је широко, увек зелено и бујно, а у средини кола је извор, којег мештани називају Вилина вода.

Виле понекад играју и целу ноћ и не воле да им ико смета. Зна се за многе приче о младићима који су, привучени вилинском лепотом, покушали да им се у игри придруже. Ти су несрећници завршавали неславно. Виле би их у коло примиле, али када би нежељене госте, од дуга играња, издала снага, виле нису желеле да их из кола пусте. У зору би их сељани проналазили полумртве, некако оронуте, прерано остареле и помраченог ума.

И сама места на којима виле воле да играју заштићена су. Мештани то знају и избегавају их, не косе траву и не напасају стоку на њима.

ЛЕЧЕЊЕ

Виле су чувене као видарице. Оне познају магичне тајне биља и у стању су да излече и најтеже болеснике, да слепцима поврате вид, или да поново покрену одузете руке и ноге. Постоје сведочанства и о враћању прерано умрлих, младих људи, међу живе. У тим чудесним исцељењима виле најчешће користе удружену моћ биља и своје игре. Заковитлано вилинско коло даје болеснику такву снагу да он, напросто, мора да надјача болест и оздрави. Болесник осећа као да се десетине људских животворних енергија састају у њему и, тако ојачан и осокољен, он се чуди како је могао да поклекне.

Посебно занимљива су лечења и оздрављења везана за биљке и дрвеће посвећено вилама, а најзанимљивије међу њима је спавање под јасенком.

Јасенак је чудна биљка. Зову га још и вилино цвеће, а у савременим приручницима о лечењу биљем уз њега обично стоје напомене: опрез и недовољно испитан!

Постоји један тако леп опис јасенка да ћемо га овде пренети без икаквих измена.

„Јасенак има бело или црвенкасто цвеће, са пурпурним цртицама, на врху стабла у облику подугачког грозда, а на стаблу, гранама, а нарочито на ложи, има

пуно звездица, које садрже мирисаво, етерично уље, те зато, када се протрља, биљка лепо мирише. Ово уље и само испарава при топлим и сувим летњим вечерима, правећи над самом биљком круг од мирисне магле. Кћи чувеног ботаничара Линеа посматрала је и видела да се ова мирисава магла може и запалити. Код нас има јасенка око Београда, код Смедерева, код Ниша.“

Само лечење изгледа отприлике овако:

Болесника доведу увече, пред Ђурђевадан или Спасовадан, дакле већ по лепом и топлим времену, и наместе му постељу под најлепшом и најразвијенијом биљком, коју су претходно одабрали и закирили је марамом или пешкиром. Испод биљке остави се и вечера за виле, обично састављена од погаче, меда, вина и воде. Болесник ту преспава, омамљен мирисним испарењима јасенка, а у сну га походе виле. Оне на њега, док спава, преносе своју снагу, која му помаже да преброди болест. Ујутро, сада већ бивши болесник, устаје здрав, доручкује остатке вилинске вечере, залогај погаче са медом и гутљај вина и воде, и не слутећи како је изгледало његово излечење. А сву ноћ је поље јасенка горело мирисним пламом.

МЛЕЧНЕ МАЈКЕ

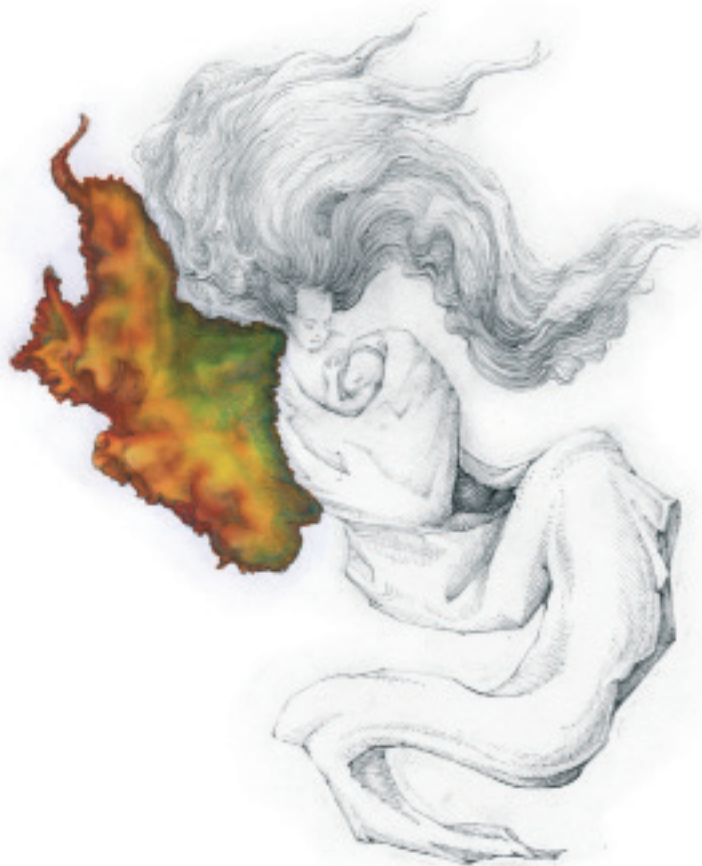
Виле воле децу, а посебно ону у невољи, ону која остану без мајке, или без оба родитеља, или оне девојчице и дечаке који су некако бледи, крхки и ситни, па им је све у животу велико и недостижно. О таквој деци виле брину, јер јака ће се и сама снаћи.

Децу која остану без родитеља виле воде са собом, у своје вилинске станове и тамо их хране медом и млеком, повијају их у цвеће и најмекше травке, а купају их росом. Девојчицама које остану без мајке, па их одгаја само невешта очева рука, виле често долазе у посету, чешљају их, умивају и купају, доносе им најфиније хаљине, причају приче и певају успаванке.

Виле су и млечне мајке, или мајке по млеку. Тако се прича да је Милоша Обилића мајка напустила и оставила, још као бебу, негде у планини. Сиротог и напуштеног Милоша пронашла је вила Јерусавља и задојила га својим млеком.

И за Марка Краљевића тврде да је био најслабији и најкржљивији међу вршњацима. Једног дана, идући на извор по воду, затекао је тамо вилу како спава. Сунце је већ било високо одскочило, а вила сва бела и прозрачна, па се Марко уплашио да ће је сунчеви зраци изгорети. Насекао је лишћа и грања и начинио јој хлад, а кад се вила пробудила запитала је дечака како може да му узврати. Марко јој се пожалио како је слаб и нејак, а волео би да је другачији, јак и снажан, и да може, баш као и њој, да помаже другима. Вила га је тада задојила својим млеком, а све што се са Марком касније догађало добро је познато. Постао је један од најснажнијих људи које је свет видео.

Вилинске млечне мајке преносиле су дечацима преко млека своју снагу и срчаност, отпорност на ударе и ране, а девојчицама лепоту, стаменост и сигурност, и своје магичне моћи.

ЧУВАЊЕ ВИЛИНСКИХ СТАДА

Виле имају своја стада, која чувају и о којима помно брину. Обично су то стада дивљих животиња – срна, јелена, дивокоза... Животиње из вилинских стада другачије су и некако лепше и наочитије од оних које иначе виђате. То је зато што их виле воде на испашу на скровита места, тамо где људска нога никада није крочила, где су траве најбујније, а грмље буја у најсочнијим пупољцима. Уз то, животиње вилинских стада су безбрижне и без страха, јер им нико не сме и не може naudити.

Када је Хрст Немушти спасавао своје село, доводећи сељанима на мужу вилинске козе, он се за помоћ обратио вуковима – вук је једино биће којег се виле клоне. Али, чак и уз такву помоћ, нико није смео ни да помисли да убије неку од тих коза, нико није смео да искушава снагу вилинске срцбе и беса. Јер та срцба и тај бес немерљиви су и јао оном на кога се спусте.

РАСКОВНИК

Расковник (*Laserpitium siler*, *Siler trilobum*) је прилично дебела и мека биљка, која личи на човека у малом, са ногама, рукама, трупом, вратом, главом и очима на њој. Појављује се у пролеће и за једну ноћ израсте, развије се, расцвета и угине. Ноћу светли светлошћу налик оној код свеће. Ова трава има моћ, као и бујад, да откључа све закључано и покаже све што је сакривено, па је омиљена међу трагачима за изгубљеним и скривеним благом. Иако је особеног изгледа и појаве, расковник је тешко видљив људском оку, па се у његовом проналажењу користе разне смицалице. Најједноставнија је следећа – онај ко тражи расковник треба само да се закључа у ланце и окове, а кључ да баци што даље од себе и онда, овако окован, крене ноћу по ливадама. Тамо где окови сами спадну пронаћи ће он, врло лако, расковник. Овај метод, међутим, има једну значајну ману. Расковник је, као што смо рекли, веома ретка биљка, па се може десити да је на траженом месту уопште нема. У том случају истраживач ризикује да га ујутру окованог и у ланцима, изнемоглог и свег мокрог од росе, пронађу комшије и никаква прича о расковни-

ку неће их разуверити да имају посла са лудим човеком. Баба Божица, из околине Зајечара, која се на загонетан начин обогатила, оставила је својим срећним потомцима сведочанство о сигурнијем и за трагаче безболнијем начину проналазка расковника. По њој, треба пронаћи јежа са младима, па мале јежеве одвојити и заробити их неком врстом оградe. Она се у ту сврху послужила буретом. Увече ће, по баби Божици, одрасли јеж доћи носећи расковник под језиком. Кад јеж ослободи младунчад треба му што пре прискочити, док још није прогутао травку. Уколико у вашем крају нема јежева, можете искористити корњачу, иначе веома мудру животињу и њене младунце.

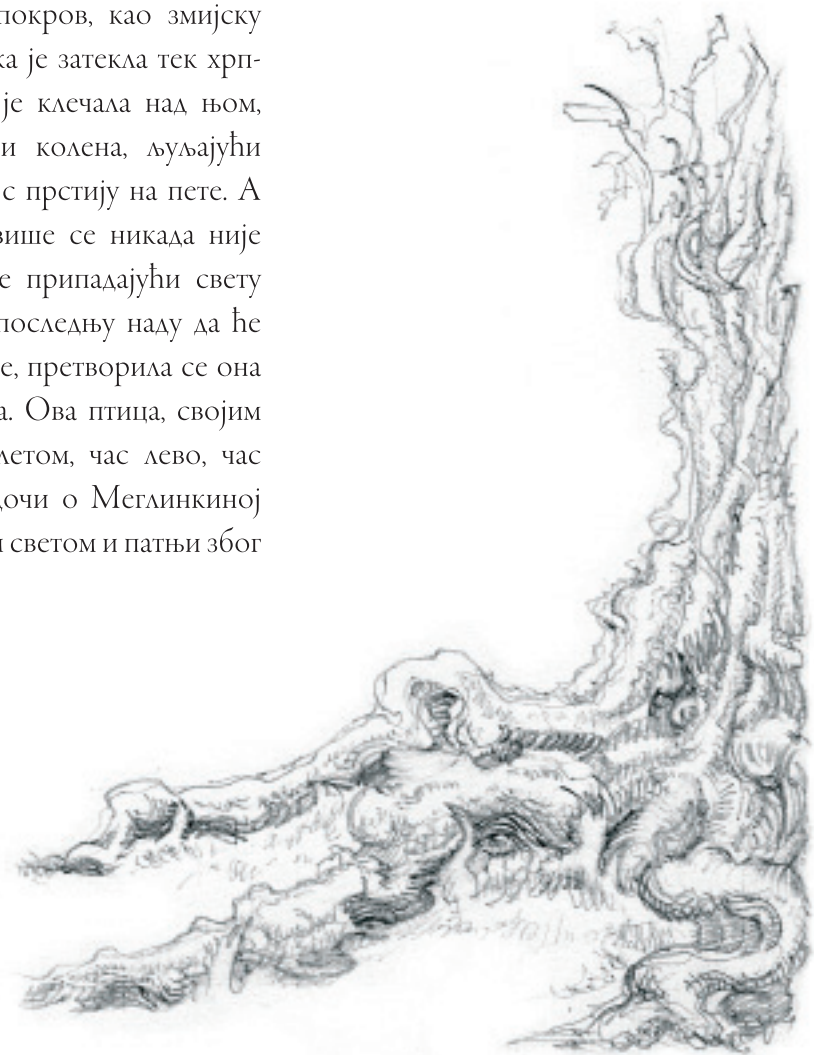

Ипак, са Хрстовим рођењем ништа се није променило. Меглинка је и даље била тужна и ноћу се, кад поверује да је Стојан заспао, искрадала и скитала по шумарцима, расплићући косе и испуштајући готово животињске уздахе бола. Стојан је пратио и враћао се пре ње, у праскосорје, сав мокар и сатрвен сазнањем да је он узрок њене боли. Ослободиће је, мислио је, и омогућити јој да поново буде онаква какву је видео скривен у жбуњу на обали Меглинског језера. Узео је вилинско окриље и оставио га на гумну преко којег је Меглинка прелазила у својим ноћним шетњама.

Не знамо да ли би Меглинка напустила Христа и Стојана да је пронашла окриље. Не знамо и нећемо никада сазнати, јер су окриље пре Меглинке пронашли гневни сељани и спалили га, као вештичији покров, као змијску кошуљицу. Меглинка је затекла тек хрпицу пепела и дуго је клечала над њом, рукама обухвативши колена, љуљајући се, с пете на прсте, с прстију на пете. А онда је нестала и више се никада није појавила у селу. Не припадајући свету људи и изгубивши последњу наду да ће се вратити међу виле, претворила се она у птицу. У сковрана. Ова птица, својим искиданим, брзим летом, час лево, час десно, и данас сведочи о Меглинкиној чежњи за вилинским светом и патњи због напуштеног дома.

Стојан је пронашао спаљено окриље и онда данима трагао за Меглинком. А потом, када је приметио чудну птицу која лети изнад куће и слеће Хрсту на раме, узео је сина и одвео га стрини у суседно село. Затим се запутио у најдубљу шуму и нестao.

Прича се да се Стојан претворио у сову и да је тада, изненада, открио да је синовљево име, оно Хрст, као створено за дозивање на птичијем језику и да љубав може живети и у томе. Христа је дању дозивала мајка, а ноћу га је отац уљуљкивао у сан. Тако су га обоје волели и учили немуштом језику љубави и птица.

Чудна сова у коју се
претворило Христиов отац,
Стијан. Због Стијанове
сталне бриге за сина,
због жеље да му је увек
на оку, од тог времена
сове могу, не помера-
јући тело, тако окренути
главу да виде шта им се
догађа иза леђа.

КАКО НАСТАЈУ ЗМАЈЕВИ

мајеви настају од животиња. Већина извора до којих смо дошли углавном помињу змију, шарана или овна. Ако настају од змије, или шарана, онда су то они тајновити примерци ових животиња који су свој век, девет, тридесет три, четрдесет, педесет, или чак сто година, проживели а да их никада није видело људско око, у неприступачним пределима, у мраку прастарих шума, у дубинама великих језера и муљевитих, лењих река. Ако настају од овнова, онда су то они ћудљиви и својеглави овнови, што задају једнаку муку и вуковима и пастирима, па их нико, сем властитог стада, не воли.

Један дунавски алас, који се клео да тих дана, противном свом обичају, није окусио ни кап ризлинга, овако је описао свој сусрет са преображеним шараном. Било је предвечерје, и њега је, потакнутог љуљушкањем чамца, хватао спокојан дремеж, а онда се све утишало – није се чула ниједна птица, престало је треперење топола и врба на обали и чамац се нестварно умирио, као да плута по површини огледала. Онда су

се појавили концентрични таласи и прамац је почео да се лагано окреће у смеру супротном од казаљке на сату. Потом је, каже наш алас, осетио да га неко гледа, одоздо, из воде. Окретао се он, окретао се чамац, и већ је мислио да ће пасти у несвест од тог силног окретања, када је угледао два огромна ока тик испод површине воде, изнад очију шаранску кресту, испод очију два обла брка, а испод бркова некако тужна, резигнирана уста. Још је успео да уочи моћна леђа покривена крљуштима и ноге, готово људске ноге. Последње чега се сећа је громовит прасак, а онда је змај-шаран сукнуо из воде, за тренутак га прекривши својим левим крилом. Пробудио се алас на обали, покривен лискунским змајевим крљуштима, змајотресинама, са по једним златником у свакој руци. Ти златници су били крунски доказ истинитости његове приче, посебно у вези са оним ризлингом, јер нико никада није пијаног рибара частио таквим уловом.

Најлепши и најзаводљивији је змај настао од змије.
Он нема робусну грађу својих шаранских и обновских
сродника, нема ону разбарушену огромну главу и
јак тирчи, већ је сав вишака и протинији.